

PRACHT NOCH PRAAL

De Gentse ambachtsgilden en hun materiële cultuur tijdens de eerste helft van de 16de eeuw¹

Johan DAMBRUYNE Aspirant F.W.O. - Universiteit Gent

In 1988 verscheen in Oost-Vlaamse Zanten een reeks fel gesmaakte artikels over de materiële cultuur in het 18de-eeuwse Gent, op basis van de zogenoemde staten van goed². Zij hielden de voornaamste onderzoeksresultaten in van een viertal licentiaatsverhandelingen die aan de Gentse universiteit o.l.v. de professoren Brulez en Soly totstandkwamen³. Oost-Vlaamse Zanten zorgde met dit initiatief voor een Belgische primeur⁴. Sedertdien is de belangstelling voor de materiële leefwereld van stedelijke sociale groepen tijdens de Nieuwe Tijd zowel in het binnen- als in het buitenland alleen nog maar toegenomen. De studie van de materiële cultuur wordt hoe langer hoe meer aanzien als een noodzakelijk onderzoeksveld om sociale, economische en culturele ontwikkelingen en transformaties te begrijpen en te verklaren. Sterk in contrast hiermee staat het onderzoek naar de materiële cultuur van private instellingen, zoals ambachtsgilden, schuttersgilden, rederijderskamers, broederschappen en buurtverenigingen. Dat dit onderzoeksveld tot nog toe veel minder aandacht heeft gekregen, moet vooral worden toegeschreven aan het bronnenmateriaal. Het is een feit dat stedelijke privé-verenigingen veel minder bezitsinventarissen hebben nagelaten dan bur-

gers. Slechts heel sporadisch werden boedelinventarissen aangelegd⁵. Doorgaans lagen buitengewone omstandigheden aan de oorsprong ervan: confiscatie, reorganisatie, opheffing van de instelling⁶.

Met deze bijdrage willen we de schijnwerper richten op de materiële leefwereld van de Gentse ambachtsgilden tijdens de eerste helft van de 16de eeuw. Deze keuze wordt gerechtvaardigd doordat enerzijds de ambachtsgilden worden beschouwd als de belangrijkste stedelijke privé-verenigingen uit de vroegmoderne periode, en doordat we anderzijds voor het 16de-eeuwse Gent over uniek en bijzonder interessant bronnenmateriaal beschikken, met name een uitvoerige confiscatierekening. De rekening werd opgesteld naar aanleiding van de bestraffing van de ambachtsgilden voor de vooraanstaande rol die zij in de Gentse opstand tegen Karel V in 1539-40 hadden gespeeld⁷. De keizer ontnam niet alleen al hun privileges, maar hij confisqueerde ook al hun bezittingen⁸. Met de opbrengst van de openbare verkoop van de verbeurdverklarde goederen wou Keizer Karel de bouw van het zogenoemde *Spanjaardenkasteel*, de burcht die de Gentenaars in bedwang moest houden, financieren.

Waarom de materiële cultuur van ambachtsgilden bestuderen? Vooreerst staat een dergelijk onderzoek het toe om een blik te werpen in de interieurs van de ambachtshuizen en een antwoord te krijgen op volgende vragen: verschilde de inrichting van de ambachtshuizen sterk van die van burgerwoningen? Hechtten de corporaties veel belang aan meubels en ander huisraad? Vallen er grote verschillen tussen de diverse ambachtsgilden waar te nemen? Maar er is meer, een dergelijk onderzoek werpt ook licht op de sociabiliteit, het verenigingsleven, het groepsgedrag en het sociaal aanzien van de ambachtsgilden, alsook op de onderlinge sociale, economische en politieke verhoudingen binnen de ambachtswereld.

De confiscatierekening die in het Algemeen Rijksarchief van Brussel wordt bewaard, geeft een vrij gedetailleerd overzicht van de soort, het aantal en de geldwaarde van de roerende goederen⁹. Bijkomend voordeel is dat de rekening informatie verstrekt over nagenoeg alle Gentse ambachtsgilden, waardoor het mogelijk wordt om een hiërarchische rangorde op te stellen. Toch houdt de confiscatierekening ook een aantal restricties in. Van twee ambachtsgilden (wolwevers en wijnmeters) kennen we alleen de totaalwaarde van hun roerend patrimonium, maar weten we

niets over de soort en het aantal voorwerpen. Het document verschaft ons ook geen informatie over de opstelling van de voorwerpen in de interieurs, noch over hun vormgeving en mogelijke versierselen. We blijven grotendeels onwetend over het uiterlijk, de afmetingen en vaak ook over het materiaal waaruit de objecten zijn vervaardigd. Het aantal voorwerpen kan overigens niet altijd nauwkeurig bepaald worden. Voorts moet de vermelde geldwaarde van de voorwerpen met grote omzichtigheid benaderd worden. Door het summiere karakter van de beschrijvingen, verkeert men in het ongewisse over talrijke factoren die de waarde ervan beïnvloeden, zoals de afmetingen, de afwerking, de staat waarin het voorwerp zich bevindt. Tevens moet de vraag gesteld worden of de confiscatierekening m.b.t. het aantal voorwerpen geen lacunes vertoont. Werden alle objecten geconfisqueerd en openbaar verkocht of werden bijvoorbeeld de zeer goedkope stukken onaangeroerd gelaten¹⁰? De lage prijsopgaven in de confiscatierekening laten vermoeden dat ook de goedkope voorwerpen onder de hamer gingen. Nog belangrijker is de vraag of de ambachtsgilden niet een deel van hun kostbare objecten, alvorens de confisquatie werd uitgevoerd, in veiligheid hebben gebracht. Volledige zekerheid hierover hebben we niet, maar verschillende indi-

catoren wijzen erop dat dit waarschijnlijk niet het geval was. Vooreerst waren ambachtsvoorwerpen veel minder anoniem dan die van burgers. Meerdere personen zagen en kenden ze. Bovendien waren heel wat voorwerpen voorzien van ambachtsinsignes, zodat het gebruik ervan na de confiscatie alleen mogelijk was in intieme kring. Ten tweede zou fraude zich op de eerste plaats moeten vertalen in een grote afwezigheid of ondervertegenwoordiging van het duurdere zilverwerk, wat niet het geval is. Ten derde beschikte de overheid over de mogelijkheid om huiszoekingen bij bestuursleden en ambachtsmeesters te verrichten. En ten vierde werd fraude bemoeilijkt door de interne sociale controle van de ambachtsgilden. Wanneer zou zijn gebleken dat bepaalde verenigingen belangrijke stukken achterhielden, dan mag worden aangenomen dat de corporaties die loyaal waren tegenover de keizer, dat wel zouden hebben gerapporteerd. Ondanks de vermelde beperkingen blijft de Brusselse confiscatierekening een ongemeen rijke bron voor de kennis van de materiële inrichting van de Gentse ambachtshuizen omstreeks 1540.

Om een correct en gedetailleerd beeld te krijgen van de materiële cultuur is een kwantitatieve benadering van het bronnenmateriaal noodzakelijk. Pas dan wordt het mogelijk om zinvolle en verantwoor-

de uitspraken te doen. De Brusselse confiscatierekening biedt deze mogelijkheid. Concreet zullen we ons concentreren op de volgende vier becijferbare gegevens: de ambachtsfrequentie van een voorwerp (d.i. het aantal ambachtsgilden waar het voorwerp voorkomt), de variatiegraad (d.i. het aantal verschillende soorten van voorwerpen waarover een ambachtsgilde beschikt), het totaal aantal voorwerpen per ambachtsgilde en ten slotte de geldwaarde van de objecten. In de confiscatierekening werden de roerende goederen van de corporaties in drie rubrieken ondergebracht: huisraad, zilverwerk en liturgische voorwerpen. Om praktische redenen zullen we deze indeling behouden. Van de meer dan 1.400 geconfisqueerde ambachtsvoorwerpen hadden er liefst 68,3% betrekking op huisraad, 27,5% op profaan en religieus zilverwerk en slechts 4,2% op liturgische voorwerpen¹¹.

Meubilair en ander huisraad

In 1540 beschikten 45 ambachtsgilden of meer dan driekwart van de in totaal 58 officiële Gentse beroepsverenigingen (77,6% om precies te zijn) over huisraad. Van de 13 corporaties die geen huisraad bezaten, waren er 12 die over geen eigen ambachtshuis beschikten, wat meteen de afwezigheid van meubels en ander huisraadgerei verklaart¹².

Bekijken we vervolgens het kapitaal dat het geconfisqueerde huisraad per ambachtsgilde vertegenwoordigde. De mediaanwaarde van het huisraad bedroeg 386 gr., wat het equivalent van 32 daglonen van een geschoolde arbeider was. Het rekenkundige gemiddelde bedroeg 669 gr. of 56 daglonen. Het gemiddelde huisraad van de corporaties

vertegenwoordigde dus een eerder bescheiden kapitaal. Toch toont tabel 1 aan dat inzake kapitaalwaarde er ook aanzienlijke verschillen tussen de ambachtsgilden bestonden. Zo was het huisraad van de wijnmeters (3.586 gr. = 299 daglonen) 75 maal meer waard dan dat van de lijndraaiers of pleisteraars (= beide 4 daglonen).

Tabel 1 Waarde van het geconfisqueerde huisraad van de ambachtsgilden in groten Vlaams

Ambachtsgilde	Bedrag	Ambachtsgilde	Bedrag	Ambachtsgilde	Bedrag
Wijnmeters	3.586	Smeden	528	Schrijnwerkers	128
Wolwevers	2.625	Wijnschroders	390	Oudeschoenmakers	88
Bakkers	1.753	Metselaars	386	Riemenmakers	62
Meerseniers	1.590	Vleeshouwers	372	Lijndraaiers	48
Houtbrekers	1.489	Schoenmakers	370	Pleisteraars	48
Koreneters	1.486	Lammerwerkers	344	Blauwververs	0
Oudekleerkopers	1.228	Houtzagers	335	Grauwwerkers	0
Timmerlieden	1.141	Witleertouwers	293	Hoedenmakers	0
Tapijtwevers	1.101	Barbiers	275	Kaaskopers	0
Kleermakers	1.044	Zwartleertouwers	249	Kousenmakers	0
Kaarsengieters	938	Viskopers	236	Vouwers en strijkers	0
Tijkwevers	822	Makelaars	192	Pottenbakkers	0
Goudsmiden	808	Wagenmakers	170	Roodververs	0
Schippers	803	Houtdraaiers	162	Streepscheerders	0
Olieslagers	800	Fruiteniers	161	Strodekkers	0
Brouwers	748	Molenaars	155	Tinnegieters	0
Schilders	711	Pijnders	154	Volders	0
Kruideniers	699	Huidenvetters	151	Wapenmakers	0
Droogscheerders	599	Ticheldekkers	134		
Kuipers	572	Schipmakers I	132		

Tabel 1 laat ook een duidelijk patroon zien: ambachtsgilden met een groot ledental treft men in de eerste helft van de rangorde aan. Tevens kan een positieve relatie worden gelegd tussen de waarde van het huisraad en die van het ambachtshuis. Van de ambachtsgilden met de tien duurste inboedels zijn er vier die ook in de top tien van de duurste ambachtshuizen voorkomen (wijnmeters, wolwevers, meerseniers en timmerlieden)¹³. De zes overige verenigingen betrokken betrekkelijk dure panden.

Uit ons recent onderzoek naar de bezitspatronen en investeringsstrategieën van de Gentse ambachtswereld is gebleken dat het doorsnee ambachtshuis aanzienlijk meer kapitaal vertegenwoordigde dan het gemiddelde burgerhuis¹⁴. Maar geldt deze bevinding ook voor de inboedels? Ons baserend op de geschatte waarde van het geconfisqueerde huisraad (exclusief zilverwerk en kleding) van 42 Gentse hervormingsgezinde ambachtsmeesters en kooplieden in 1567-68 mag gerust worden gesteld dat de geldwaarde van de inboedels van de sociale top- en middengroepen merklijk hoger lag dan die van de ambachtsgilden¹⁵. De mediaan van het huisraad van de 42 ambachtsmeesters en handelaars bedroeg 2.187 gr. (= 109 daglonen van een geschoolde arbeider), het reken-

kundige gemiddelde 4.118 gr. (= 206 daglonen). Dit betekent dat de mediaanwaarde van het huisraad van de burgers, uitgedrukt in daglonen, 5,7 maal hoger lag dan die van de ambachtsgilden. Ook de spanning tussen de hoogste en de laagste waarde was bij de burgers veel groter: 504 tegenover 75. De duurste inboedels van de ambachtsgilden konden geenszins de vergelijking doorstaan met die van welstellende Gentse kooplieden en ambachtsmeesters: terwijl het huisraad van houthandelaar Jan van der Brugge een kapitaal vertegenwoordigde van 27.220 gr. (= 1.361 daglonen) lag de waarde in daglonen van het wijnmetersambacht 4,6 maal lager. Anderzijds was de kleinste ambachtsinboedel (4 daglonen) meer waard dan die van de minst bezittende particulier (2,7 daglonen).

Globaal stond de totaalwaarde van het huisraad in verhouding tot het aantal voorwerpen: duurdere ambachtsinboedels telden doorgaans veel meer huisraad dan inboedels die minder kapitaal vertegenwoordigden. Welke voorwerpen kwamen nu in de ambachtsinterieurs voor? Laat ons eerst focussen op het meubilair (voor een algemeen overzicht zie bijlage 1). In totaal werden tijdens de maanden juni en juli 1540 minstens 533 meubelstukken openbaar ver-

kocht. Ze waren afkomstig van 40 ambachtsgilden. Dit betekent dat de betrokken corporaties gemiddeld 13,3 stuks meubilair bezaten. De werkelijkheid was evenwel anders: het aantal meubelstukken waarover de meerseniërs (46), de kuipers (37), de houtbrekers (35), de bakkers (33) en de timmerlieden (33) beschikten, lag beduidend hoger dan het aantal van de viskopers, de huidenvetters, de fruiteniers, de riemenmakers, de schippers, de schrijnwerkers, de ticheldekkers en de wagenmakers, die slechts twee tot vier meubelstukken bezaten. De grootste verscheidenheid aan meubels treft men aan bij de lammerwerkers (8). Bij de timmerlieden bedroeg de variatiegraad zeven, bij de bakkers, de houtdraaiers, de kaarsengieters, de meerseniërs, de oudekleerkopers, de schilders en de smeden was die zes.

Over welke meubelstukken gaat het? Minder dan de helft van de ambachtsgilden (49,2% = 29 corporaties) beschikten over één of meerdere tafels. Dit vrij gering aantal kan misschien verwondering wekken, maar in het 16de-eeuwse interieur behoorde de houten tafel niet tot de belangrijkste meubelstukken¹⁶. Het meest voorkomende type van tafel was de zogenoemde *schragentafel*. Voordeel van deze tafel was dat men de

houten schragen en het tafelblad gemakkelijk kon opbergen. Het aantal tafels per ambachtsgilde kon sterk variëren: terwijl de meerseniërs 15, de bakkers en de kuipers 12, de timmerlieden 11, de houtbrekers en de tapijtwevers 10 tafels bezaten, moesten zeven ambachtsgilden het met één tafel stellen. In 34 ambachtshuizen stond een kantoor opgesteld. De oliëslagers, de schippers en de zwartleertouwers hadden er zelfs twee. Dit meubelstuk is enigszins te vergelijken met het huidige bureau. Het was een soort kastje, om papieren en boeken in op te bergen, dat aan de bovenzijde van een lessenaar was voorzien. Dat liefst 59% van de ambachtsgilden over een dergelijk schrijf-en bergmeubel beschikte, heeft uiteraard te maken met de administratieve functie die ambachtshuizen vervulden. Een eenvoudige vorm van het kantoor was de schrijf-lade, een kastje met schrijfblad en laatjes. De schilders bezaten er één, de lammerwerkers twee.

Het populairste meubelstuk tijdens de 16de eeuw was ongetwijfeld de houten bank. Dit zitmeubel werd in allerlei maten vervaardigd. In de confiscatierekening tellen we er minimum 247. Niet minder dan 35 ambachtsgilden, d.i. 60% van alle corporaties, beschikten over minstens twee zitbanken. Een minder-

heid van de banken was voorzien van een leuning. De verenigingen met het talrijkste aantal tafels hadden ook het grootste aantal banken: de meerseniërs (27), de kuipers (24), de houtbrekers (20), de tapijtwevers (18), de witleertouwers (18). Het grote aantal tafels en banken wijst erop dat bij de betrokken corporaties de vergaderingen niet alleen door de bestuursleden werden bijgewoond, maar eveneens door de gewone leden, en dat de ambachtsmeesters er regelmatig dronken en misschien ook aten. Na de bank was de zetel het voornaamste zitmeubel: 27 ambachtsgilden hadden er minstens één (de bakkers, de houtdraaiers en de kleermakers elk drie). Stoelen daarentegen waren veel minder in trek; slechts zes corporaties beschikten over één of meerdere exemplaren. Het korenmeestersambacht bezat een set van 16 stoelen, maar had anderszijds geen banken. Voetbanken treffen we alleen bij de droogscheerders, de houtdraaiers en de oudekleerkopers aan.

De koffer gold in de 16de eeuw als het belangrijkste bergmeubel. Koffers waren er in alle formaten en ze werden voor het opbergen van allerlei voorwerpen gebruikt (kleding, linnengoed, dekens, kussens,...). Negentien ambachtsgilden beschikten over één exemplaar, de bakkers over twee en de hout-

brekers over drie. Kleine kistjes, waarin brieven, papieren en sieraden werden opgeborgen, bezaten alleen de houtzagers en de lammerwerkers. Ook dressoirs en andere kasten waren in de ambachtsinterieurs eerder uitzondering dan regel. Het dressoir was een betrekkelijk kleine kast op vrij hoge poten, dat meestal tegen de wand werd geplaatst. Slechts vijf ambachtsgilden konden zich eigenaar van een dressoir noemen; drie verenigingen waren in het bezit van andere types van kasten (bij de kruideniers is er sprake van een kleerkast). Het geringe aantal verplaatsbare kasten werd misschien gecompenseerd door de aanwezigheid van ingebouwde muurkasten. Rekken of schappen langs de wand troffen we bij slechts drie ambachtsgilden aan. In geen enkel van de ambachtshuizen bevond zich slaap- en toiletmeubilair.

Over de prijzen van de diverse meubelstukken worden we slechts fragmentarisch ingelicht. Van vele meubelstukken kennen we de prijs niet, omdat de prijsopgave in het confiscatieregister meestal op verschillende voorwerpen slaat. Gezien het geringe aantal prijsvermeldingen voor de afzonderlijke meubelstukken heeft het weinig zin om de mediaan of het rekenkundige gemiddelde te berekenen. Om toch een indruk te

krijgen van de prijzen, volgen hierna de minimum- en maximumwaarde van een aantal meubelstukken: een bank (3,3-10 gr.), een zitbank met leuning (24-37 gr.), een tafel (2-22 gr.), een zetel (16-48 gr.), een dressoir (4-8 gr.), een koffer (16-74 gr.), een kantoor (12-436 gr.), een kleerkast (12-84 gr.). Men moet wel voor ogen houden dat het hier gaat om tweedehandsgoederen die openbaar werden verkocht. Uit de beschikbare prijzen kunnen toch twee zaken worden afgeleid: enerzijds dat kantoren, koffers en zetels doorgaans duurder in aankoop waren dan tafels, gewone banken en dressoirs; en anderzijds dat het prijsverschil van bepaalde meubelstukken enorm groot kon zijn. Deze discrepantie houdt uiteraard verband met de verschillen in afmeting, afwerking, versiering, gebruikte houtsoort en ouderdom van de voorwerpen, waarover de confiscatierekening ons weinig of niet inlicht.

Hoe was het met de verlichting en de verwarming in de ambachtshuizen gesteld? Slechts 19 ambachtsgilden (wolwevers en wijnmeters niet meegeteld) waren in het bezit van kroonluchters en/of kandelaars. Het aantal geelkoperen kandelaars varieerde sterk: de timmerlieden bezaten slechts één exemplaar, maar de metselaars hadden er zes en de koreneters niet minder

dan negen. In 13 ambachtshuizen sierde een geelkoperen, een ijzeren of een uit hertegeweï gemaakte kroonluchter het plafond¹⁷. Bij de bakkers, de meerseniërs en de timmerlieden hingen er zelfs twee. Enkel de tijkwevers beschikten over twee lantaarns. Het feit dat slechts bij één derde van de ambachtsgilden verlichtingsvoorwerpen voorkomen, laat vermoeden dat de meerderheid van de beroepsverenigingen overdag vergaderden. Het haardvuur vormde de belangrijkste warmtebron in het ambachtshuis. Van alle haardvoorwerpen kwamen de vuurbokken en de haardplaten het frequentst voor: 20 ambachtsgilden hadden minstens één vuurbok en 12 corporaties bezaten een haardplaat¹⁸. De ijzeren vuurbokken werden gebruikt om er het vuur op te stoken. Doordat er ruimte was tussen vloer en vuur werd hierdoor de luchttoevoer bevorderd. Meestal bezaten de ambachtsgilden twee vuurbokken, maar de meerseniërs hadden er liefst 11. Het grote meerseniërs huis telde talrijke kamers. Vuurstolpen, vuurtangen, halen en blaasbalgen daarentegen kwamen in de ambachtsboedels niet voor.

De ambachtsgilden hadden weinig interesse voor decoratieve voorwerpen. In minder dan een kwart van de ambachtsinterieurs (23,7%) hing één of meer

schilderijen. Tien ambachtsgilden waren in het bezit van één schilderij, twee verenigingen van twee en de goudsmeden van drie. Alleen de muren van het korenetershuis waren met vier schilderijen opgesmukt. Ook in de bronnen-uitgave van J. Scheerder vindt men betrekkelijk weinig sporen van schilderijen in particulier bezit. Op dit vlak onderscheidde de interieurs van burgerwoningen zich dus nauwelijks van de ambachtsinterieurs. Dit is een verschil van dag en nacht met de situatie tijdens de eerste helft van de 18de eeuw: in 1720-22 bezat een gemiddeld Gents huisgezin niet minder dan 12,1 schilderijen¹⁹. Alle schilderijen waarvan we het thema kennen, hebben betrekking op religieuze voorstellingen. Hoewel het aantal schilderijen met wereldlijke onderwerpen in de Nederlanden tijdens de eerste helft van de 16de eeuw geweldig toenam, hadden religieuze thema's toch nog altijd de overhand²⁰. Van 16 schilderijen, op een totaal van 21, kennen we het onderwerp. Eén schilderij stelt een engel voor, een ander beeldt de Heilige Veronica uit; drie hebben de Verrijzenis als thema, vijf de Kruisiging en niet minder dan zes het Laatste Oordeel. Het frequent voorkomen van Laatste Oordelen moet waarschijnlijk in verband worden gebracht met de rechtspraak die de ambachtsgilden uitoefen-

den. Het is immers bekend dat in vele schepenhuisen waar recht werd gesproken een Laatste Oordeel hing²¹. Dergelijke taferelen waren een allegorie van de rechtvaardige rechtspraak. Als dusdanig hadden ze een sterke symbolische waarde. Opmerkelijk is dat geen enkele ambachtsgilde portretten van bestuursleden of ambachtsknapen bezat. De schilderijen van de wijnschroders, de kaarsengieters en de oudekleerkopers waren van gordijntjes voorzien. Venstergordijnen daarentegen treffen we in geen enkel ambachtsinterieur aan. De gemiddelde geldwaarde van de schilderijen bedroeg 65 gr. of in reële termen 5,4 daglonen van een geschoolde arbeider. Het duurste schilderij hing in het ambachtshuis van de kleermakers en vertegenwoordigde een kapitaal van 252 gr., wat het equivalent van 21 daglonen was. Het goedkoopste hing in het korenetershuis en was slechts 9,5 gr. (= 0,75 daglonen) waard. Het grote verschil in geldwaarde werd uiteraard bepaald door de grootte, de kwaliteit, het materiaal, de arbeidsduur en het aanzien van de schilder. Er mag gerust gesteld worden dat het merendeel van de schilderijen die de ambachtshuizen tooiden, een bescheiden kapitaal vertegenwoordigde. In zijn studie over cultuurinvesteringen merkt W. Brulez terecht op dat de schilderkunst tijdens de Nieuwe Tijd de

goedkoopste vorm van kunst was²². Andere decoratieartikelen, zoals beeldhouwwerken en wandtapijten, ontbraken in ambachtsinterieurs nagenoeg compleet. Alleen de goudsmeden bezaten een Onze-Lieve-Vrouwebeeld ter waarde van 170 gr. en de tapijtwevers waren in het bezit van een wandtapijt (waarde: 386 gr. of 32 daglonen). De afwezigheid van wandtapijten en beeldhouwwerken is begrijpelijk, aangezien deze veel duurder waren dan schilderijen. Het prijsverschil had vooral te maken met de duurdere grondstoffen (zijde, gouddraad, marmer, brons, zilver,...) die voor het vervaardigen van deze siervoorwerpen werden gebruikt²³. Geen enkele ambachtsinboedel vermeldt spiegels. De Gentse elite en de sociale middenlagen bezaten tijdens de 16de eeuw meestal wel één of meerdere spiegels²⁴. Ook aan vloerbekleding (tapijten en matten) gaven de corporaties geen geld uit.

Waren de ambachtshuizen met kook- en tafelgerei uitgerust? 25 ambachtsgilden, d.i. 62%, bezaten samen 207 stuks kook-, eet- en drinkgerei, wat een gemiddelde van 8,3 stuks per ambachtsgilde is. Maar dit cijfer geeft een enigszins vertekend beeld, omdat het zilveren drink- en eetgerei er niet in begrepen is. Wanneer men ook dat in rekening

brengt, moet het aantal stuks met nog 165 voorwerpen vermeerderd worden, wat het totaal op 372 stuks en 36 ambachtsgilden brengt, en een gemiddelde oplevert van 10,3 stuks per ambachtsgilde. In aantal stuks voerden de oudeklerkopers (47) de lijst aan, gevolgd door de bakkers (20), de meerseniers (min. 13) en de witleertouwers (13). De grootste variatie aan voorwerpen vindt men bij de koren timers, de kuipers, de meerseniers (6), de houtbrekers en de timmerlieden (5).

Van het tafel- en keukengerei nam het drinkgerei ongetwijfeld de belangrijkste plaats in. In totaal bezaten 21 ambachtsgilden drinkgerei, onder de vorm van één of meerdere tinnen kannen en drinkbekers. Twaalf corporaties hadden één of meerdere tinnen presentkannen, waarin wijn werd uitgeschonken; zes ambachtsgilden waren alleen in het bezit van 'gewone' tinnen kannen. De houtzagers en de kaarsengieters hadden elk een set van twaalf drinkbekers, de witleertouwers een set van zes. Daarnaast beschikten nog 11 ambachtsgilden over uitsluitend zilveren kannen, drinkschalen of bekers. Dit betekent dat in totaal 32 beroepsverenigingen, d.i. 55,2% , enige vorm van drinkgerei bezaten. Populair was de zilveren drink-schaal: in totaal tellen we er 93, ver-

spread over 17 ambachtsgilden. De tijkwevers bezaten er niet minder dan 30, de kruideniers 19. Deze drinkschalen waren lage ronde schaaltes met een vergulde liprand. De bodem ervan was versierd met het ambachtswapen. Ze wogen slechts 245 gram. Hun groot aantal kan verklaard worden door het feit dat bij vele Gentse corporaties het een traditie was dat een nieuwe meester niet alleen zijn intredegeld betaalde, maar ook een zilveren drinkschaal aan de betrokken ambachtsgilde schonk. Voorts tellen we 57 zilveren bekers, verspreid over 10 ambachtensgilden. Het totaal aantal zilveren bekers lag dus hoger dan het aantal tinnen bekers (30 stuks). Anderzijds noteren we veel meer tinnen kannen (81) dan zilveren (4). Merkwaardig is dat zes ambachtsgilden in het bezit waren van een niet onaanzienlijke hoeveelheid fijn en grof tin. Zo bezaten de houtbrekers 53 kg fijn tin en 29 kg grof tin en de korenmeters 42 kg fijn tin en 52 kg grof tin. De gezamenlijke geldwaarde van het tin van de korenmeters bedroeg 960 gr. of 80 daglonen. Of het hier gaat om een vorm van belegging of dat het tin diende om er voorwerpen door een tinnegieter uit te laten vervaardigen, is niet meteen duidelijk.

Van bepaalde ambachtsgilden (kleermakers, meerseniërs, smeden, tijkwevers

en wolwevers) weten we met zekerheid dat ze over een eigen keuken beschikten²⁵, en dat aan sommige ambachtshuizen (meerseniërs, tapijtwevers, molenaars, houtdraaiërs, schipmakers, brouwers) een moestuin verbonden was, waar groenten en kruiden werden gekweekt. Toch beschikten slechts 19 ambachtsgilden, d.i. 32,7%, (wolwevers en wijnmeters niet meegeteld) over kook- en/of eetgerei. Bovendien lag het aantal keukenvoorwerpen bij de betreffende ambachtsgilden bijzonder laag. De variatie was het grootst bij de korenmeters: zij beschikten over twee braadspitten, één braadrooster, één braadpan, één kookpot, één kookketel en één kom. Elf verenigingen waren in het bezit van een metalen kookpot, terwijl zeven ambachtsgilden over een kookketel beschikten. De kookpot had een kogel- of buidelvormig lichaam met daaronder drie pootjes. De schippers bezaten twee kookpotten; de metselaars hadden er drie. De vorm van een kookketel was die van een halve bol. In tegenstelling tot de pot had de ketel een wijde opening. Slechts zes ambachtsgilden beschikten over één of meerdere kommen. Ook het aantal braadpannen (zes corporaties), braadroosters (zeven corporaties) en braadspitten (één corporatie) was dun gezaaid.

In de meeste ambachtshuizen ontbrak ook eetgerei. Alleen de bakkers, de schippers, de smeden en de timmerlieden waren in het bezit van respectievelijk tien, negen en één zilveren, metalen of houten schotels. In geen enkele ambachtsinboedel werden borden aangetroffen. De afwezigheid van borden kan worden verklaard, doordat het de gewoonte was om uit een gemeenschappelijke schotel te eten. Het gebruik van individuele borden kende bij de brede lagen van de bevolking pas in de 18de eeuw een doorbraak, toen een individualisering van de eetcultuur plaatsvond²⁶. Nochtans waren de oudekleerkopers in het bezit van 36 houten vleessnijplanen; ook de meerseniers bezaten er een onbepaald aantal. Afgezien van twee schuimlepels, is van zilveren, tinnen, ijzeren of houten lepels, messen en vorken geen spoor in het confiscatieregister te bespeuren. Het ontbreken van bestekken is voor de eerste helft van de 16de eeuw evenwel niet uitzonderlijk. De gewoonte om met de vingers te eten was nog algemeen verspreid. Bovendien maakten tafelgenoten vaak gebruik van hun eigen zakmes. Slechts in een beperkt aantal ambachtshuizen waren de tafels bedekt met tafellakens (korenmeeters, meerseniers, olieslagers, schilders en schippers). Maar ook in de meeste 16de-eeuwse woonhuizen ontbraken ze.

Totaal afwezig in de ambachtsinboedels waren servetten, zoutvaten en mosterd-potten. Ofschoon we slechts van een beperkt aantal voorwerpen de geldwaarde kennen, lijkt het erop dat het kook- en tafelgerei gemiddeld duurder in aankoop was dan het meubilair²⁷.

Samenvattend kan worden gesteld dat slechts één derde van de corporaties in hun ambachtshuis regelmatig kookte en at. Een uitgebreide set van kook- en tafelfoorwerpen treffen we bij geen enkele ambachtsgilde aan. Alle verenigingen beperkten zich tot het hoogst nodige. Deze regel geldt trouwens voor al het huisraad van de corporaties. Het doorsnee ambachtsinterieur straalde bepaald geen rijkdom, prestige en comfort uit, en kon geenszins wedijveren met de wooninrichting en het huisraad van de Gentse elite en sociale midden-groepen, die over uitgebreidere, gevarieerdere en duurere inboedels beschikten²⁸. Het meubilair en het andere huisraad in de ambachtshuizen was louter functioneel. Weinige ambachtsgilden omringden zich met decoratieve voorwerpen. De afwezigheid van bepaalde gebruiks- en siervoorwerpen kan deels worden verklaard door de beperktere functies die een ambachtshuis in vergelijking met een woonhuis vervulde (bijvoorbeeld geen slaap-, toi-

let-, atelier-, winkelfunctie). Anderzijds houdt het geringe aantal voorwerpen ook verband met het feit dat bepaalde ambachtsgilden over weinig ruimte beschikten. Om het hoofd boven water te houden, zagen kleinere en armere corporaties zich genoodzaakt om een deel van hun ambachtshuis te verhuren. Meestal hielden ze voor zichzelf slechts één vertrek over, de zogenoemde *collatiekamer*, waar werd vergaderd.

Profaan en religieus zilverwerk

De kostbaarste voorwerpen die de ambachtsgilden bezaten, waren ongetwijfeld de objecten die uit edelmetaal waren vervaardigd. Zij droegen het meest bij tot het sociale prestige van de verenigingen. Niet de uitvoering, maar de intrinsieke waarde (het gewicht en het gehalte) van het gebruikte edelmetaal was bepalend voor de prijs van een zilveren of gouden voorwerp. Opvallend is dat alle edelmetalen ambachtsvoorwerpen uit zilver vervaardigd waren, en geen enkel object uit goud. Het wegen en het bepalen van het gehalte van het geconfisqueerde ambachtssilver werd in 1540 toevertrouwd aan de Gentse zilversmid Franchois van Hove, waarna het tegen 59 gr. het ons (= 30,594 gram) verkocht werd. De Brusselse confiscatierekening licht ons voor de diverse ambachtsgilden alleen in over de totaalwaarde van de voorwerpen, maar niet

over de geldwaarde van de afzonderlijke zilveren voorwerpen²⁹.

In totaal bezaten 48 ambachtsgilden of ruim 82,8% van alle corporaties profaan en/of religieus zilverwerk. Het aantal ambachtsgilden dat over zilverwerk beschikte, was m.a.w. groter dan het aantal dat over meubelen beschikte. De meerwaarde van de zilveren voorwerpen ten opzichte van het gewone huisraad komt goed tot uitdrukking in de mediaanwaarde (1.635 gr. tegenover 386 gr.) en in het rekenkundige gemiddelde (3.365 gr. tegenover 669 gr.). Aan zilverwerk besteedden de corporaties dus gemiddeld 4 à 5 maal meer geld dan aan meubelen en ander huisraad. Ook de spanning tussen de minimum- en de maximumwaarde was voor het zilverwerk veel groter dan voor het huisraad (287 tegenover 75). Van alle ambachtsgilden investeerden de tijkwevers het meest in zilverwerk (voor een totaal bedrag van 22.125 gr.), de streepscheiders gaven het minst uit (slechts 77 gr.). De suprematie van de tijkwevers was zeer uitgesproken: het kapitaal van de kleermakers, de corporatie die de tweede plaats bezette, vertegenwoordigde maar de helft van dat van de tijkwevers. Significant is ook het feit dat de geldwaarde van het zilverwerk van de tijkwevers meer bedroeg dan de waarde van menig ambachtshuis.

Tabel 2 Waarde van het geconfisqueerde profane en religieuze zilverwerk in groten Vlaams

Ambachtsgilde	Bedrag	Ambachtsgilde	Bedrag	Ambachtsgilde	Bedrag
Tijkwevers	22.125	Olieslagers	2.360	Grauwwerkers	327
Kleermakers	11.035	Schilders	1.998	Zwartleertouwers	280
Kruideniers	10.381	Blauwververs	1.894	Kaarsengieters	254
Brouwers	9.528	Molenaars	1.676	Houtzagars	251
Smeden	9.402	Riemenmakers	1.593	Tinnegieters	213
Tapijtwevers	9.366	Timmerlieden	1.464	Pottenbakkers	213
Wijnmeters	7.906	Bakkers	1.294	Huidenvetters	177
Schippers	7.833	Roodververs	1.239	Streepscheerders	77
Kuipers	6.013	Schipmakers	1.195	Droogscheerders	0
Fruiteniers	6.010	Viskopers	1.077	Oudeschoenmakers	0
Meerseniers	5.021	Pijnders	1.003	Schoenmakers	0
Kaaskopers	4.516	Wolwevers	927	Strodekkers	0
Witleertouwers	4.499	Koreneters	791	Ticheldekkers	0
Goudsmiden	4.384	Lijndraaiers	667	Volders	0
Makelaars	3.806	Schrijnwerkers	626	Vouwers en strijkers	0
Oudekleerkopers	3.464	Hoedenmakers	568	Vleeshouwers	0
Houtdraaiers	3.310	Wapenmakers	520	Wagenmakers	0
Kousenmakers	3.038	Houtbrekers	516	Wijnschroders	0
Metselaars	3.011	Lammerwerkers	401		
Barbiers	2.876	Pleisteraars	398		

Bron: Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer, nr. 18.255.

Noot: in het bedrag van de viskopers is niet het religieuze zilverwerk begrepen.

Doorgaans bezaten de rijkste ambachtsgilden ook het duurste zilverwerk (kleermakers, tijkwevers, kruideniers, smeden, brouwers, schippers), wat niet betekent dat er een absoluut wetmatig verband bestond. Zo vertegenwoordigde het zilverwerk van het wolweversambacht, ontegensprekelijk de rijkste ambachtsgilde te Gent, slechts een

kapitaal van 927 gr., terwijl het houtdraaiersambacht, dat slechts de 46ste plaats in de welstandshierarchie van de ambachtsgilden bekleedde, voor ruim 3.310 gr. zilveren voorwerpen bezat.

In totaal waren de 48 ambachtsgilden in het bezit van minimaal 387 zilveren voorwerpen, d.i. een gemiddelde van

8,1 stuks per vereniging (zie bijlage 4). Het grootste aantal stuks vinden we bij de tijdwevers (47), de kruideniers (25), de brouwers (24), de schippers (24), de smeden (23) en de kleermakers (18). De variatiegraad was het grootst bij de smeden (10), gevolgd door de meerseniers (7), de fruiteniers (6), de kaaskopers (6), de kleermakers (6), de metselaars (6), de oudekleerkopers (6), de schilders (6) en de tapijtwevers (6).

Het zilverwerk van de ambachtsgilden bestond voornamelijk uit drink- en eetgerei (42,6%) (zie hoger) en uit sieraden, onder de vorm van ambachtsinsignes, en ambachtszegels (36,2%). Voorts had 18,9% van de zilveren voorwerpen betrekking op liturgische objecten. Bij liefst driekwart (74,1%) van de ambachtsgilden werden in totaal 117 zilveren insignes in beslag genomen. Het hoge percentage verbaast ons niet, omdat binnen de ambachtswereld het communicatieve systeem van tekensymboliek een belangrijke rol speelde³⁰. Bij een groot aantal corporaties droegen de bestuursleden en de ambachtsknaap tijdens openbare plechtigheden, processies, optochten en vergaderingen een ambachtsinsigne. De meeste ambachtsgilden hechtten veel belang aan dergelijke herkenningstekens, omdat men zich op die manier visueel kon onderschei-

den van de andere corporaties, en omdat tijdens publieke optochten en feestelijkheden de gehele stedelijke gemeenschap ze kon aanschouwen. In 43 verenigingen beschikte de knaap, die een administratieve taak vervulde, over een zilveren kenteken. Het gewicht, de grootte en de prijs van zo'n knaapinsigne vertoonden grote variaties. Bij de streepscheerders ging het om een klein embleem van amper 40 gram met een geldwaarde van 77 gr. (= 6,4 daglonen). Het knaapinsigne van de grauwwerkers daarentegen woog 170 gram en had een waarde van 327 gr.; terwijl dat van de pijnders 520 gram woog en een kapitaal van 1.003 gr. vertegenwoordigde. Bij de olieslagers droeg de knaap zijn herkenningsteken aan een zilveren ketting, wat het gewicht op 1.224 gram bracht en de waarde ervan op 2.360 gr. (= 197 daglonen). De hiërarchie van de knaapinsignes weerspiegelt perfect de rijkdom en de sociale status van de ambachtsgilden.

Voorts tellen we 74 emblemen, verspreid over 17 ambachtsgilden, die door de ambachtsgezworenen werden gedragen. Het betrof kleine ambachtsschildjes (bijv. kaarsengieters, kuipers, pleisteraars, lijndraaiers, wijnmeters en blauwververs) of voorwerpen die het ambachtsgilde symboliseerden. Bij de kaaskopers hadden ze de vorm van een

bolletje kaas, bij de schippers ging het om 14 ankertjes, bij de kruideniers om vier vijzeltjes, bij de hoedenmakers om hoedjes en bij de wapenmakers om helmpjes³¹. De gezworenen van de schilders droegen een beeldje van Sint-Lucas, hun patroonheilige. Bij een deel van de ambachtsgilden droegen de gezworenen hun herkenningsteken aan een zijden lint om de hals, terwijl in andere verenigingen (bijv. lijndraaiers en roodververs) het insigne op de hoed van de gezworene was bevestigd. De confiscatierekening vermeldt geen ambtskledij. Wellicht waren de ambts-gewaden en de hoofddeksels die bestuursleden tijdens optochten en vergaderingen droegen, in tegenstelling tot de ambachtsinsignes, geen eigendom van de vereniging, maar persoonlijk bezit van de bestuursleden. 18 ambachtsgilden (31%) hadden een zegelmatrijs, wat er op wijst dat een deel van de corporaties hun documenten, om ze officieel en rechtsgeldig te maken, van een ambachtszegel voorzagen.

In 1540 waren 26 ambachtsgilden, d.i. 44,8%, in het bezit van liturgisch zilverwerk. Aangezien op dat moment niet minder dan 86% van de ambachtsgilden over een eigen kapel beschikte³², betekent dit dat slechts de helft van de betrokken corporaties was uitgerust met

voorwerpen om de mis te celebreren. We tellen in totaal 26 ampullen, 20 kelken en 16 patenen (hostieschaaltjes). Verder noteren we nog twee hostiedoosjes, een paar beeldjes van patroonheiligen en bij het smedenambacht een aantal relikwieën in de vorm van een hoofd of een arm. In tegenstelling tot de Brugse ambachtsgilden beschikten in Gent alleen de smeden over een zilveren kruis³³.

Liturgische voorwerpen

Aangaande de liturgische voorwerpen worden wij door de confiscatierekening slechts gedeeltelijk geïnformeerd. In tegenstelling tot het religieuze zilverwerk werden de overige liturgische objecten alleen bij die ambachtsgilden geconfisqueerd die geen misfundatie hadden³⁴. De verbeurdverklarde voorwerpen werden door Pieter Biestman en Lieven van den Eechaute, beide meesters waren lid van het oudekleerkopersambacht, getaxeerd en vervolgens tegen de geschatte prijs verkocht, met uitzondering evenwel van de voorwerpen van het metselaarsambacht. Deze schonk Karel V aan ridder Huughes van Gramez, heer van Wingene en financieel ambtenaar van de keizer. Blijkbaar bezaten de meeste ambachtsgilden in 1540 een misfundering, aangezien slechts van negen ver-

enigingen (15,5%) de liturgische goederen in beslag werden genomen. De mediaanwaarde van de liturgische voorwerpen bedroeg 120 gr. Vergeleken met de mediaanwaarde van het zilverwerk (1.635 gr.) en met die van het huisraad (386 gr.) is dit een zeer bescheiden bedrag. Ook de spanning tussen de maximumwaarde van de metselaars (680 gr. = 57 daglonen) en de minimumwaarde van de barbiers (91 gr. = 8 daglonen) is klein. De negen ambachtsgilden bezaten samen minimaal 60 liturgische voorwerpen, wat een gemiddelde van 6,7 stuks per corporatie is. Met 23 stuks stak het metselaarsambacht met kop en schouder boven de rest uit; bij de andere verenigingen varieerde het aantal tussen drie en zes stuks. Bij het metselaarsambacht was de verscheidenheid aan objecten ook het grootst: acht voorwerpen tegenover drie à vijf bij de andere corporaties. Elk van de negen ambachtsgilden was in het bezit van minstens één kazuifel, de

schipmakers en de tapijtwevers van twee, en de metselaars van zelfs drie. Vier kazuifels waren vervaardigd uit half ostade, drie uit damast, drie uit linnen, één uit sajjet, één uit fluweel en één uit Brugs blauw satijn. De kleur van de kazuifels die uit damast, half-ostade en fluweel waren vervaardigd, was rood. De damasten kazuifel van de kaaskopers was versierd met hun wapenschild. Zeven ambachtsgilden waren in het bezit van gedrukte misboeken en van een aantal kandelaars. De vier koperen kandelaars van het metselaarsambacht waren voorzien van het ambachtswaapen. Bij vijf van de negen corporaties kwamen altaargewaden voor. Voorts beschikten de tijdwevers over een aantal lakens om de handen aan af te drogen, de bakkers en de metselaars over een koperen wijwatervat en de metselaars over één paar zijden en één paar linnen altaargordijnen, twee hostiedozen en twee oude koffers.

Tabel 3 Waarde van de geconfisqueerde liturgische voorwerpen in groten Vlaams

Ambachtsgilde	Bedrag	Ambachtsgilde	Bedrag	Ambachtsgilde	Bedrag
Metselaars	680	Bakkers	120	Tapijtwevers	96
Meerseniers	360	Tijkwevers	120	Zwartleertouwers	96
Kaaskopers	144	Schipmakers	108	Barbiers	91

Bron: Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer; nr. 18.255.

Noot: deze tabel houdt geen rekening met het liturgische zilverwerk.

Besluit

Het weze duidelijk dat de materiële cultuur van de Gentse ambachtsgilden tijdens de eerste helft van de 16de eeuw door functionaliteit, soberheid en eentonigheid gekenmerkt werd. Bijna alle ambachtsgilden beperkten hun investeringen in de materiële inrichting en uitrusting van hun ambachtshuizen tot het strikt noodzakelijke, tot de meest elementaire huishoudelijke voorwerpen: tafels, zitmeubilair, bergmeubels en drinkgerei. Gemiddeld bezat een ambachtsgilde minder dan 25 stuks huisraad en zilverwerk. De ambachtsinterieurs blonken geenszins uit in weelde, comfort en overvloed. Het waren bepaald geen schatkamers van kunstvoorwerpen en luxeartikelen, maar ze ademden veeleer een sfeer van eenvoud en soberheid uit. De meeste gaven een kale aanblik. Een vergelijking met de interieurs van burgerwoningen leert dat de sociale top- en middengroepen van de 16de-eeuwse Gentse samenleving gemiddeld meer, gevarieerder en duurder meubilair en ander huisraad bezaten dan de meeste ambachtsgilden. Dit verschil kan grotendeels worden verklaard door het feit dat de functies van een ambachtshuis beperkter waren dan die van een woonhuis, en doordat de kleinere en armere corporaties meestal slechts één kamer van hun ambachtshuis effec-

tief gebruikten. Wegens hun geringe inkomsten, uit o.m. lid- en intrededgelden, zagen deze beroepsverenigingen zich verplicht om de overige vertrekken van hun pand te verhuren.

Toch is uit ons onderzoek ook gebleken dat m.b.t. de materiële leefwereld er wel degelijk verschillen tussen de Gentse ambachtsgilden bestonden, wat zich vertaalde in een hiërarchische rangorde. Van de 55 corporaties waarvan de inboedel gekend is, beschikten er 33 of ruim 60% over minder dan 20 meubelstukken, huisraadgerei en zilveren objecten. Drie verenigingen bezaten zelfs niks (volders, vouwers-strijkers, strodekkers). Zeven ambachtsgilden hadden tussen de 21 en 40 voorwerpen, vijftien corporaties tussen 41 en 80 stuks, en één ambachtsgilde, dat van de meerseniers, bezat in totaal 88 objecten. De rijkste en economisch belangrijkste ambachtsgilden, zoals de wolwevers, de meerseniers, de bakkers, de tijkwevers, de brouwers, de schippers, de timmerlieden en de kleermakers, bezaten over het algemeen meer en duurdere voorwerpen dan de armere en kleinere corporaties. Aangezien grote ambachtsgilden behoefte hadden aan veel ruimte en kapitaalkrachtige ambachtsgilden vonden dat het verhuren van een deel van hun ambachtshuis afbreuk deed aan het

sociaal aanzien van hun vereniging, is het logisch dat deze ambachtsgilden over uitgebreidere inboedels beschikten. Decoratieve voorwerpen, voornamelijk schilderijen, treft men bijna uitsluitend bij de grotere en kapitaalkrachtigere ambachtsgilden aan. Bepaalde ambachtshuizen waren dus materieel beter uitgerust dan andere en ze vervulden ook meer functies. In ongeveer één derde van de ambachtshuizen werd niet alleen vergaderd en drinkgelagen gehouden, maar ook gekookt, gegeten en gefeest. Ambachtsgilden die over minder ruimte beschikten, doordat zij een kleiner ambachtshuis betrokken of een deel van hun pand verhuurden, zochten voor dergelijke activiteiten een herberg op.

Onze bevindingen inzake ambachtvoorwerpen staan in schril contrast met het investeringsgedrag dat de Gentse ambachtsgilden ten aanzien van onroerende goederen tentoonspreidden. De meeste corporaties investeerden heel wat kapitaal in de aankoop en de bouw van ambachtshuizen, godshuizen, ambachtskapellen en hypothecaire leningen (erf- en lijfrenten)³⁵ De ambachtsgilden hechtten dus opvallend minder belang aan het interieur van hun huis, dan aan de buitenkant ervan. Zij maakten een strikt onderscheid tussen het openbare

gedeelte en de privé-sfeer van het ambachtshuis. Een verklaring hiervoor moet ons insziens vooral worden gezocht in de representatiestrategieën van de ambachtswereld, m.a.w. de manier waarop ambachtsgilden zich wilden tonen aan de buitenwereld. Voor de externe profilering van de groepsidentiteit en de sociale status van de ambachtsgilden was de aanschaf van veel en dure meubels en ander huisraad weinig interessant, omdat ze geen 'sociale return', geen sociale meerwaarde voor het ambachtsgilde opleverden. De voorwerpen die in het ambachtsinterieur stonden opgesteld, waren immers onttrokken aan het gezichtsveld van de stedelijke gemeenschap. Men kon er niet met pronken en imponeren. Vanuit deze benadering kan ook worden verklaard waarom onder de roerende bezittingen de zilveren ambachtsinsignes de uitzondering op de regel vormden. Tijdens processies, optochten en feestelijkheden konden alle stedelingen de sieraden waarmee de bestuursleden en de ambachtsknapen getooid waren, in het openbaar aanschouwen en bewonderen.

Over mogelijke veranderingsprocessen in de materiële cultuur van de Gentse ambachtsgilden in de loop van de vroegmoderne periode kunnen we, gezien de aard van het onderzochte bronnenmateriaal, geen uitspraak doen. De vraag of

de ambachtsinterieurs in de 17de en 18de eeuw rijker gestoffeerd waren dan in de 16de eeuw, is voor de meeste Gentse corporaties echter weinig relevant, aangezien na 1540 nog slechts een minderheid van de verenigingen over een eigen ambachtshuis beschikte. Het merendeel van de ambachtsgilden vergaderde voortaan in herbergen en bij bestuursleden thuis.

Voetnoten

1. Alle geldwaarden in dit artikel staan uitgedrukt in groten Vlaams (= gr.). 1 pond groten Vlaams = 20 schellingen groten Vlaams = 240 groten Vlaams = 1,5 ponden groten Brabants = 6 ponden tournois = 6 carolusgulden = 12 ponden parisis. 1 carolusgulden = 20 stuiver = 40 groten Vlaams.

De Gentse benamingen van de ambachtsgilden werden behouden. Verklaring: droogscheerders = lakenbereiders; fruiteniers = fruithandelaars; grauwwerkers = bontwerkers; houtbrekers = houthandelaars; huidenvetters = leerlooiers; kaaskopers = kaashandelaars; lammerwerkers = leerbewerkers; pijnders = dragers van zakken graan; streepscheerders = lakenbereiders; ticheldekkers = dakdekkers; viskopers = vishandelaars; wijnschroders = lossers en laders van zware stukgoederen.

2. De staten van goed zijn inventarissen van de roerende en onroerende goederen die bij sterfte van een van de ouders door de Gentse

schepenen van gedele werden opgemaakt om de belangen van minderjarige erfgenamen te beschermen. De mogelijkheden en beperkingen van deze bron voor de studie van de materiële cultuur van sociale groepen worden uitvoerig belicht in de twee volgende publicaties: A. VAN DER WOUDE en A. SCHUURMAN (eds.), *Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development. Papers presented at the Leeuwenborch conference (Wageningen, 5-7 May 1980)*, Wageningen, 1980 (A.A.G. Bijdragen, 23) en F. DAELEMANS (ed.), 'Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur. Staten van goed en testamenten. Handelingen van de studiedag te Brussel, 24-10-1986', *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, extranummer 25, deel 2, Brussel, 1988.

3. Naast een inleidend artikel over de stand van het onderzoek door H. SOLY, 'Materiële cultuur in de 18e eeuw: een terreinverkenning', *Oostvlaamse Zanten*, 63, nr. 1 (1988), pp. 3-15, werden de volgende aspecten van de materiële cultuur behandeld: C. TERRY, 'Tafelen en tafelgerei in Gent', *Oostvlaamse Zanten*, 63, nr. 1 (1988), pp. 15-32; J. VAN RYCKEGHEM, 'Eenvoud en raffinement. Kleding en sieraden te Gent', *Oostvlaamse Zanten*, 63, nr. 1 (1988), pp. 33-50; I. PISTERS, 'Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw. Bedden, tafels, toilet-, zit- en opbergmeubels', *Oostvlaamse Zanten*, 63, nr. 2 (1988), pp. 71-80; I. BOURGEOIS, 'Dekoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering te Gent in de 18de eeuw. Vloer- en wandbekleding, gordijnen,

schilderijen, spiegels', *Oostvlaamse Zanten*, 63, nr. 2 (1988), pp. 81-98.

4. In Nederland wijdde het tijdschrift *Volkskundig Bulletin* reeds in juli 1983 een themanummer aan boedelinventarissen.

5. Zie bijvoorbeeld de boedelinventaris van het Brugse schoenmakersambacht uit 1659. M. RYCKAERT, 'Het onroerend patrimonium van de ambachten van de schoenmakers en de timmerlieden (14de-18de eeuw)', in *De Brugse schoenmakers en timmerlieden. De ambachten en hun huizen, 14de-20ste eeuw*, Brugge, 1985, pp. 15-16.

6. Vermelden we in dit verband de confiscatie van het goud- en zilverwerk van abdijen, kloosters, kerken, hospitalen, broederschappen, ambachtsgilden, schuttersgilden, steden en kasselrijen in het graafschap Vlaanderen tijdens de regering van aartshertog Matthias van Oostenrijk. Voor Brugge bleef de inventaris van de in beslag genomen voorwerpen bewaard. Hij werd uitgegeven door A. SCHOUTEET, 'Inventaris van het goud- en zilverwerk in april 1578 te Brugge opgeëist', *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis gesticht onder de benaming Société d'émulation te Brugge*, 105 (1968), pp. 217-246. De inventaris licht ons in over de soort en het gewicht van de voorwerpen, maar niet over de geldwaarde ervan.

7. De confiscatierekening wordt bewaard in het Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer, nr. 18.255.

8. De Sententie van 30 april 1540 is hieromtrent formeel: *Nous déclairons aussi confisquez tous et quelconques les biens, rentes,*

revenu, maisons, artilleryes, munitions de guerre, la cloche nommée Roelandt, et autres choses que les dicts corps de ville, mestiers et tyssarans et leur sieulte ont en publique et commun. J. LAMEERE en H. SIMONT, Recueil des Ordonnances des Pays-Bas, 2de reeks, IV, Brussel, 1907, p. 179.

9. De Brusselse confiscatierekening, die door Josse van den Hecke in het Frans werd opgesteld, is eigenlijk een bundeling van drie deelrekeningen. Josse van den Hecke oefende sedert 1538 het ambt van buitengewoon ontvanger van het graafschap Vlaanderen en van de steden en kasselrijen van Rijsel, Dowaaï en Orchies uit. De eerste rekening omvat in totaal 174 beschreven folio's en omslaat de periode 1540-44. Uit de apostille blijkt dat de rekening in juli 1547 werd afgesloten. De tweede rekening omvat slechts 11 beschreven folio's, en de apostille is op 26 november 1550 gedateerd. De derde rekening behelst 14 beschreven folio's en werd in december 1550 voltooid. De bedragen in de eerste rekening, alsook in de twee aanvullende rekeningen, staan in ponden parisis uitgedrukt. Naast de confiscaties van de Gentse ambachtsgilden vermeldt de rekening ook de namen van terechtgestelde, verbannen en veroordeelde Gentse oproerkrakers en van de opstandelingen uit andere Vlaamse steden (Kortrijk, Oudenaarde....). De rekening is ingedeeld volgens de aard van de verbeurdverklaarde goederen. Achtereenvolgens komen aan bod: het huisraad (*biens meubles et catthelz*), het zilverwerk (*la vasselle et meubles d'argent*), de liturgische voorwerpen (*aornemens des chappelles*

et aultelz), de saldi van de laatste ambachtsrekeningen, de achterstallige intredegelden m.b.t. het meesterschap, de verkoop van de ambachtshuizen, de verhuur van de ambachtshuizen, en de verkoop van bomen, cijnzen en gronden op het platteland. Over de geconfisqueerde militaire voorwerpen van de corporaties licht de rekening ons niet in. Dit komt omdat het militaire materiaal niet openbaar werd verkocht, maar ter beschikking van het keizerlijke leger werd gesteld. In de kroniek van Jan van den Vivere lezen we hieromtrent: *In dit voorseyde jaer van XVc XL, den XXIX van Mey, ende ooc daer te vooren, zoo waeren ghehaelt van skeysers weghe alle de tenten, half tenten ende pavelgoenen, vierpannen ende datter toebehoort, van alle de neeringhen van de stede van Ghendt.* F. DE POTTER, *Chronijcke van Ghendt door Jan van den Vivere, Gent, 1885, p. 182.*

10. Voor de 18de-eeuwse Gentse staten van goed blijkt althans dat de schatter alleen de voorwerpen noteerde die enige waarde hadden. SOLY, 'Materiële cultuur', p. 9.

11. We moeten evenwel opmerken dat het procentuele aandeel van de liturgische voorwerpen in werkelijkheid hoger lag, aangezien de confiscatierekening ons alleen over de ambachtsgilden informeert die geen misfundatie bezaten.

12. Voor een overzicht van de ambachtsgilden die eigenaar waren van een ambachtshuis zie J. DAMBRUYNE, 'Rijkdom, materiële cultuur en sociaal aanzien. De bezitspatronen en investeringsstrategieën van de Gentse ambachten omstreeks 1540', in C.

LIS en H. SOLY (red.), *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen* (Brussel, 1997), pp. 151-211.

13. DAMBRUYNE, 'Rijkdom', p. 159.

14. DAMBRUYNE, 'Rijkdom', p. 160.

15. J. SCHEERDER, 'Documenten in verband met confiscatie van roerende goederen van hervormingsgezinden te Gent (1567-1568)', *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, CLVII (1991), pp. 125-241.

16. Een degelijk overzicht van het laatmiddeleeuwse meubilair en andere huisraadvoorwerpen vindt men bij B. DUBBE, 'Het huisraad in het Oostnederlandse burgerwoninghuis in de late middeleeuwen', in *Thuis in de late middeleeuwen. Het Nederlands burgerinterieur 1400-1535*, Zwolle, 1980, pp. 21-80. Zie verder J. WEYNS, *Volkshuisraad in Vlaanderen. Naam, vorm, geschiedenis, gebruik en volkskundig belang der huiselijke voorwerpen in het Vlaamse land van de Middeleeuwen tot de Eerste Wereldoorlog*, 4 delen, Beersel, 1974.

17. Een prachtexemplaar van een kroonluchter opgebouwd rond een hertegewei (afgeworpen gewei van een driejarig edelhert) kan men bewonderen in het Stedelijk Museum van Diest.

18. Ook inzake verlichtings- en haardvoorwerpen beschikken we over weinig prijsgegevens. De minimum- en de maximumwaarden zijn voor: kandelaars (14,4-24 gr.), kroonluchters uit hertshoorn (8,5-20 gr.), ijzeren kroonluchter (31 gr.), geelkoperen

kroonluchters (102-168 gr.), vuurbokken (8-60,5 gr.).

19. BOURGEOIS, 'Dekoratieve voorwerpen', p. 91.

20. W. BRULEZ, *Cultuur en getal. Aspecten van de relatie economie-maatschappij-cultuur in Europa tussen 1400 en 1800*, Amsterdam, 1986, p. 57.

21. J. DE RIDDER, *Gerechtigheidsstaferelen voor schepenhuisen in de Zuidelijke Nederlanden in de 14de, 15de en 16de eeuw*, Brussel, 1989.

22. BRULEZ, *Cultuur*, p. 85.

23. BRULEZ, *Cultuur*, pp. 70-72.

24. SCHEERDER, 'Dokumenten', pp. 125-241.

25. Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer, nr. 11.255, f°43v, 47r, 49r; Stadsarchief Gent, reeks 301, nr. 96, f°195v, 196r.

26. SOLY, 'Materiële cultuur', p. 13; TERRY, 'Tafelen', p. 30.

27. Een metalen kookpot schommelde tussen 24 en 106 gr., een kookketel rond de 50 gr. en een tinnen presentkan tussen 24 en 66 gr.

28. Zie M. GYSSELING, 'Het huisraad in het bisschoppelijk paleis te Gent in 1587', *Taal en Tongval*, 14 (1962), pp. 101-119; SCHEERDER, 'Documenten', pp. 101-119; W. BLOCKMANS, 'Peilingen naar de sociale structuren te Gent tijdens de late 15e eeuw', *Studiën betreffende de sociale structuren te Brugge, Kortrijk en Gent in de 14e en 15e eeuw*, deel I, Heule, 1971, pp. 239-241, 255-262.

29. In tegenstelling tot de ambachtsgilden, kreeg de stad Gent van Keizer Karel in 1544 haar geconfisqueerd zilver- en goudwerk, alsook haar meubelen, terug. Stadsarchief Gent, reeks 94, nr. 1.010 (30 maart 1544).

30. Zie J. FARR, *Hands of Honor: Artisans and Their World in Dijon, 1550-1650*, Ithaca-Londen, 1988, pp. 153-154.

31. Het Gentse Bijlokemuseum bezit een paar 18de-eeuwse zilveren scheepsankertjes.

32. DAMBRUYNE, 'Rijkdom', p. 162.

33. De meeste Brugse ambachtsgilden bezaten tijdens de 16de eeuw twee kruisen. SCHOUTEET, 'Inventaris', pp. 217-246.

34. Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer, nr. 18.255, f°12v.

35. DAMBRUYNE, 'Rijkdom', p. 181.

Bijlage 1 Soort en aantal geconfisqueerde meubelstukken

	t a f e l s	k a n t r e n	s c h r i j f l a d e n	b a n k e n	v o e t b l a n k e n	z e t t e l e n	s t o e l e n	k o f f e r s	k i s t j e s	k a s t e n	d r e s s o i r s	r e k k e n	v a r i a t i e	a a n t a l s t u k k e n
Bakkers	12	1		14		3	1	2					6	33
Barbiërs	7	1		14								1	4	23
Brouwers	7	1		8		1							4	17
Droogscheerders	d		d	d	d	1							4	7
Fruiteniers		1		1		1		1					4	4
Goudsmeden	4			6			3						3	13
Houtbrekers	10	1		20		1		3					5	35
Houtdraaiërs	1	1		2	3	3		1					6	11
Houtzagers	d	1		d					1				4	6
Huidenvetters		1				2							2	3
Kaarsengieters	6	1		12		1		1		1			6	22
Kleermakers	d	1	d			3					1		5	9
Korenmeters	2					2	16	1					4	21
Kruideniers	d	1		d				1		1			5	7
Kuipers	12			24		1							3	37
Lammerwerkers	1	1	2	5		1	1	1	1				8	13
Meerseniers	15	1		27		1		1				1	6	46
Metselaars	1	1		2		1							4	5
Molenaars		1		4				1					3	6
Olieslagers	5	2		8		1		1					5	17
Oudekleerkopers	4			8	1	1		1			1		6	16
Oudeschoenmakers	1	1		3									3	5
Pijnders	1	1		2				1					4	5
Riënmakers		1		2				1					3	4
Schilders	1	1	1	3		2	4						6	12
Schipmakers		1		3		1							3	5
Schippers	2					1		1					3	4
Schoenmakers	d	1		d		1							4	6
Schrijnwerkers		1		2		1							3	4
Smeden	2	1		4		2				1	1		6	11
Tapijtwevers	10	1		18									3	29
Ticheldekkers		1				2		1					3	4
Tijkwevers	d	1		d		1							4	6
Timmerlieden	11	1		16		2		1			1	1	7	33
Viskopers		1						1					2	2
Vleeshouwers		1		3		1	2	1					5	8
Wagenmakers	1			2				1					3	4
Wijnschroeders	2	1		2				1			1		5	7
Witleertouwers	9	1		18									3	28
Zwartleertouwers		2		2		1							3	5
Totaal	137	37	3	247	6	39	27	24	2	3	5	1		533

Bron: ARA, Rekenkamer, nr. 18.255. Noot: d = diverse. We veronderstellen twee banken per tafel. Voor het berekenen van de totalen hebben we de gelijkgesteld aan twee stuks. Ofschoon het huisraad van de wijnmeters en de wolwevers het meest waardevol en waarschijnlijk ook het meest uitgebreid was, verstrekt de confiscatierekening geen informatie over het aantal en de soort van voorwerpen.

Bijlage 2 Soort en aantal verlichtings-, haard- en andere voorwerpen

	k a n d e l a r s	k o o r d e n t e r e n	v a n d e r e n	h a n d e l e n	b e l i n d e n	t i n c h t e n	s c h i f f e l l e r i j e n	t a a f f e r k e n s	g o u d s m e d e n	b a r b i e r e n	v a r i a	t o t a l
Bakkers		2	4	1		2	2		2	3	1	17
Barbiërs					2		1				1	4
Brouwers		1	2			2	1					6
Goudsmèden	4		3	2			3				1	15
Houtbrekers	5		2	1		2					1	11
Huidenvetters		1								1		4
Kaarsengieters			3		1		1			1	1	7
Kleermakers			4	2			1					7
Korenmeters	9					2	4	2			3	20
Kruideniers		1					1					2
Kuipers		1										1
Lammerwerkers		1	2									3
Meerseniers		2	11	1	2		1	1				18
Metselaars	6			1			1					8
Molenaars		1										1
Olieslagers			2			2		1				5
Oudekleerkopers			2	1			1		2			5
Pijnders				2							13	15
Schilders			1	1			1	1			1	5
Schippers			2				2	1				5
Schoenmakers			2									2
Schrijnwerkers			1									1
Smeden			2	1								3
Tapijtwevers		1	4								1	6
Ticheldekkers	3									1		6
Tijkwevers		1	2							7	1	12
Timmerlieden	1	2	2	1		1						7
Wagenmakers		1	1									3
Wijnschrodërs	1	1	1	1	5		1		2		7	22
Totaal	31	16	56	15	11	11	21	6	6	17	32	222

Bron: ARA, Rekenkamer, nr. 18.255.

Noot: voorwerpen die bij minder dan drie ambachtsgilden voorkwamen, hebben we ondergebracht in de rubriek varia. Wanneer een ambachtsgilde een bepaalde hoeveelheid grof of fijn tin bezat, noteerden we 1; wanneer een ambachtsgilde grof én fijn tin bezat, noteerden we 2.

De varia betreffen: twee lantaarns (tijkwevers), drie vuurstaken (korenmeters, pijnders), één baarkleed (bakkers), 12 zakken (pijnders), één vaandel (schilders), één beeld (goudsmèden), één wandtapijt (tapijtwevers), één weegschaal (kaarsengieters), één kapstok (korenmeters), één windas (wijnschrodërs), zes koorden (wijnschrodërs) en twee scharen (barbiërs, houtbrekers).

Bijlage 3 Soort en aantal keuken- en tafelgerei

	b r a d s p i t t é n	b r a d s r o n n e n	b r a d p l a n n	s n j p l a n n	k o m m e n	k o k k o t t e n	k o k k e l s	s c h o t t e l s	d r i n k e r s	k a n n e n	p r e s e n t e n	s c h u i m l e p e l s	v a r i a l	a a n t a l
Bakkers						1	10		9					20
Barbiërs											2			2
Houtbrekers		1			1	1					2			6
Houtzagers								12						12
Kaarsengieters								12						12
Kleermakers			2			1			2	2				7
Korenmeeters	1	1	1		1	1	1							7
Kuipers			1		1	1	1		4	2				10
Lijndraaiërs						1			2					3
Makelaars											4			4
Meerseniers				d	d	1			5	2		1		13
Metselaars						3				2				5
Molenaars			1				1		1				1	6
Olieslagers		1												1
Oudekleerkopers		1	1	36					9					47
Pijnders		1												1
Pleisteraars											1			1
Schippers					2	2					4			8
Smeden									5					5
Tapijtwevers						1							1	2
Timmerlieden		1	1			1			3	2				8
Viskopers					1		1			2		1		5
Vleeshouwers											6			6
Wijnschroders		1							2					3
Witteleertouwers							1		6	6				13
Totaal	2	1	7	38	8	13	7	10	30	50	31	2	1	207

Bron: ARA, Rekenkamer, nr.18.255.

Bijlage 4 Soort en aantal geconfisqueerde zilveren voorwerpen

	k n a p t e k e n s	k n a p t e k e n s	g e w o l m a t t e r j z e n s	z e g e n n e n	k a n n e n	d r i n k s c h a l e n	b e k e r s	s c h o t e l s	d o o s j e s	k e l k e n	a m p u l l e n	p a t e n n	v a r i a t e	v a r i a t e	a n t a l s t u k e n
Bakkers			1								2			2	1
Barbiërs	1					1				1				3	3
Blauwververs	1		4			1				1				4	7
Brouwers	1		8			8	6			1				5	24
Fruiteniers	1					1	1			1	2	1		6	7
Goudsmiden	1	1										1	d	4	5
Grauwwerkers	1													1	1
Hoedenmakers	1		4							1				3	6
Houtbrekers	1			1										2	2
Houtdraaiërs	1					4				2		1		4	4
Houtzagers	1													1	1
Huidenvetters				1										1	1
Kaarsengieters	1		4											2	5
Kaaskopers	1		4			1				1	2	1		6	10
Kleermakers	1					1	12			1	2	1		6	18
Korenmeters	1													1	1
Kousenmakers	1					4				1				3	6
Kruideniers	1		4			19				1				4	25
Kuipers	1		1			10								3	12
Lammerwerkers	1	1		1										3	3
Lijndraaiërs	1		8											2	9
Makelaars	1								1	1	2	1		5	6
Meerseniers	1			1		1	2			1	2	1		7	9
Metselaars	1			1	1					1	2	1		6	7
Molenaars	1			1							2	1		4	5
Olieslagers	1	1												2	2
Oudekleerkopers	1			2		4			1		1	1		6	11
Pijnders	1													1	1
Pleisteraars	1		4											2	5
Riemenmakers	1			1						2	1	d		5	7
Roodververs	1		4			1								3	6
Schilders	1		4	1							2	1	1	6	10
Schrijnwerkers	1											1		2	2
Schipmakers										1	2	1	2	4	6

Schippers	1		14					9						3	24
Smeden	1			1	1	5	1	1		3	2	1	7	10	23
Streepscheerders	1													1	1
Tapijtwevers	1		1	1		1	12			1				6	17
Tijkwevers	1				2	30	13			1				5	47
Timmerlieden	1		2	2			1	1						5	7
Tinnegieters	1													1	1
Viskopers	1		1	1										3	3
Wapenmakers	1		3	1										3	5
Wijnmeters	1		4	1			1							4	7
Witleertouwers				1		1	8					1		4	11
Wolwevers	1			1									1	3	3
Zwartleertouwers	1												3	2	4
Totaal	43	3	74	20	4	93	57	11	2	20	26	16	18		387

Bron: ARA, Rekenkamer, nr. 18.255.

Noot: tot de varia behoren o.m. een kruis (smeden), relikwieën in de vorm van het hoofd van Sint-Blooi en twee armen (smeden), een beeld van Sint-Blooi (goudsmeden), delen van een riemslot (riemenmakers), traliewerk (smeden), twee boeksloten (schipmakers) en twee hamers (smeden).